

А.М. Макарэвіч
(Магілёў, Беларусь)

**“ВЕРШЫ ЗАРАЗ НІКОМУ НЕ ПАТРЭБНЫ...”:
ПРАБЛЕМА ТВОРЧАСЦІ, АРГАНІЗАЦЫЙНА-
ЛІТАРАТУРНЫЯ КЛОПАТЫ У. ДУБОЎКІ
Ў ЯГО ЛІСТАХ ДА А. БАБАРЭКІ (канец 1920-х гг.)**

На падставе аналізу лістоў У. Дубоўкі да А. Бабарэкі вызначаюцца погляды і пазіцыя лідара “Узвышша” ў адносінах да барацьбы з сапраўдным (а не фальшывым, прымітыўным) нацыянальным фактарам у грамадскай і літаратурнай дзейнасці, творчасці, арганізацыйна-літаратурных задач, літаратурнага супрацьстаяння і барацьбы, ідэалагічнай расправы са згуртаваннем “Узвышша”.

У канцы 1920-х гадоў У. Дубоўка асабліва востра перажываў напады на сяброў “Узвышша”, ігнараванне апанентамі (С. Будзінскім, П. Бузуком, Ц. Гартным, А. Сянкевічам, М. Пятуховічам і інш.) у іх літаратурна-крытычных, энцыклапедычных артыкулах, публічных выступленнях дзейнасці і дасягненняў згуртавання. Сведчаннем неаб'яжавых і прынцыповых адносін да такога аспекту літаратурна-крытычнай барацьбы, у тым ліку і ідэалагічнай, з адпаведнымі абвінавачваннямі ў варажой ідэалагічнай дзейнасці з'яўляюцца лісты Уладзіміра Дубоўкі да Адама Бабарэкі (1928–1930 гг.).

Пры гэтым варта адзначыць наступнае. Не толькі сябры “Узвышша” абвінавачваліся ў нацыянал-дэмакратычнай падрыўной працы, як сведчаць пра гэта лісты У. Дубоўкі. Сам лідар гэтага згуртавання – У. Дубоўка – у стылі таго часу неаднаразова натхняў паплечнікаў па “Узвышшы” на пераможную барацьбу

з літаратурнымі праціўнікамі, з “барахлом, рэакцыйнай плыню ў мовазнаўстве”; характарызаваў апанентаў менавіта як ідэалагічных ворагаў, шкоднікаў, планаваў спосабы іх публічнага выкрыцця і формы змагання з імі.

Лісты У. Дубоўкі канца снежня 1929 года, адрасаваныя А. Бабарэку, сведчыць не толькі пра складанасць перыяду канца 1920-х гг. у гісторыі “Узвышша”, пра трагізм лёсу яго сяброў і апанентаў. Яны, акрамя іншага, ускосна акрэсліваюць і фармальныя перадумовы арышту, палітычных абвінавачванняў лідараў тагачаснага літаратурна-грамадскага руху, у тым ліку і У. Дубоўкі. Сутнасць гэтых фармальных перадумоў у тым, што ўзаемныя абвінавачванні прадстаўнікоў непрымірмых напрамкаў літаратурна-грамадскага руху, іх імкненне да публічнага выкрыцця – усё гэта было трагічным этапам уласнаручнай узаемнай падрыхтоўкі апанентамі палітычных абвінавачванняў ім пасля іх арышту.

У. Дубоўка разумеў, што яго перапіска знаходзіцца пад цэнзурным кантролем. Тым не меней, ён не мог не агучваць тое, што жадаў выказаць А. Бабарэку. Ведаючы пра кантроль за яго ліставаннем з боку ідэалагічнай цэнзуры, пісьменнік, пішучы паведамленні да сябра і папечніка па літаратурнай справе, нібыта не зважаў на ўласную бяспеку. Такая пазіцыя пісьменніка была выклікана хутчэй за ўсё яго спадзяваннем на магчымасць адкрытага і катэгарычнага змагання за ідэалы ўзвышэнства і верай у права новай літаратуры на волянае развіццё, а таксама жаданнем бачыць у літаратурнай крытыцы аб’ектыўныя характарыстыкі і ацэнкі твораў беларускай літаратуры.

Літаратурна-ідэалагічная барацьба, дыстанцыйная арганізацыйная праца па выданні часопіса “Узвышша”, клопат пра яго змест (справа адносна пераводу У. Дубоўкі з Масквы ў Мінск ніяк не вырашалася), стварэнне навуковых артыкулаў (“Праект літар для згукаў “дз” і “дж”, “Лацінка ці кірыліца?”, “Старадаўняя беларуская літаратура” і інш.) – усё гэта адцягвала пісьменніка ад літаратурнай творчасці, у тым ліку і ад стварэння вершаў.

Ён неаднаразова канстатаваў той факт, што дзверы ў прастору лірыкі пакуль што для яго зачынены [Л: № 37 ад 27 / X-28; № 41 ад 17 / XI-28]¹.

Тым не меней, час ад часу (у некаторых выпадках адразу – на наступны, яшчэ адзін наступны дзень – пасля агучвання ў папярэднім лісце факту нежадання публікаваць вершы), У. Дубоўка выказвае гатоўнасць даць у друк ва “Узвышшы” некаторыя ранейшыя і новыя вершы. Пры гэтым на першае месца ў матывацыйным аспекце іншым разам выходзіць паэтава ўстаноўка на літаратурную барацьбу [№ 42, ад 18 / XI-28].

Прапаноўваючы А. Бабарэку вершы для публікацыі ва “Узвышшы”, У. Дубоўка, акрамя іншага, плануе тэхнічны аспект іх публікацыі ў гэтым часопісе [№ 43 ад 19 / XI-28].

У кантэксце агучвання сваіх намераў як аўтара адносна вершаў, пасланых з Масквы для публікацыі ва “Узвышшы”, ён выказвае сваю заклапочанасць адносна мастацкіх іх вартасцей, карысці для “таварышаў па згуртаванні”, а таксама ацэнкі іх апанентамі па літаратурнай барацьбе [№ 44 ад 26 / XI-28].

¹ Далей у адсылках нумар крыніцы не ўказваецца, а толькі нумары лістоў і дата.

У сувязі з юбілеем Кастрычніцкай рэвалюцыі ў 1928 годзе У. Дубоўка дасылае ў Мінск вершы, якія ён ацэньвае, з аднаго боку, як надзённыя (са “злабэдзёншчынай”), а з другога, як “вітальныя”. Пры гэтым паэт дапускае думку, што вершы могуць быць адрэдагаваны з пункту погляду цензуры – гэта матывуе некаторыя яго парады, выказаныя А. Бабарэку [№ 51 ад 17 / XII-28].

Паэт звяртае ўвагу на “вялікія перашкоды”, у тым ліку і для творчасці, а таксама на “непатрэбнасць” вершаў для таго часу [№ 44 ад 26 / XI-28].

Асабліва змрочны настрой У. Дубоўкі ў сувязі з напорным ідэалагічным наступам “рознай пошкудзі” ўзмацняецца ў канцы 1929 года. Паэт разумее (і дзеліцца гэтым з А. Бабарэкам), што ні ён, ні яго аднадумцы ўжо не здолеюць змяніць такую палітычную сітуацыю ў лепшы бок: яна – безвыходная, трывалая і нязменная з’ява канца 1920-х гадоў [№ 113 ад 11 / XII-29].

У такіх умовах У. Дубоўка адназначна і з вялікім расчараваннем акрэслівае свае адносіны да літаратурнай творчасці. Прыведзеныя ім сцверджанні (пра забарону яго “паэмы”, “камбайна”), прызнанні (пісаў паэму “на карысць пралетарыяту” – [№ 113 ад 11 / XII-29] можна ацэньваць як тэкст, напісаны хутчэй для цензуры, а не для А. Бабарэкі, які цудоўна разумеў, што не кожны прадстаўнік пралетарыяту ўспрыме і ацэніць эстэтычныя вартасці Дубоўкавай “паэмы, камбайна” (“Штурмуец будучыні аванпосты!”) як твор, неабходны для духоўных запатрабаванняў простаі працоўнай часткі Беларусі.

У снежні 1929 года У. Дубоўка агучвае А. Бабарэку сваю “параду” адносна “ліквідацыі” часопіса “Узвышша”, “ропуску арганізацыі” [№ 113 ад 11 / XII-29].

У такіх умовах лідар “Узвышша” ўсё ж спадзяецца на разуменне ў НКУС пазіцыі ўзвышэнцаў адносна іх намеру “ропуску арганізацыі”, калі настойліва раіць наведць новага старшыню “наркамунтсправа” і растлумачыць яму прычыны такога рашэння [№ 115 ад 29 / XII-29].

Ліст ад 29 снежня 1929 года (№ 116) – сведчанне выключнай рашучасці і – адначасова – адчаю У. Дубоўкі ў адносінах да справы ліквідацыі часопіса. У ім прапаноўваецца праект “другой рэвалюцыі” “аб палітычных памылках”, у якім аўтар ліста імкнецца давесці прычыны “спынення выдання часопіса”. Асабліваць зместу гэтага дакумента ў тым, што ён акрэслівае не толькі некаторыя абставіны змагання з ворагамі рэвалюцыі, якое ў той час набірала выключную моц, а і ў тым, што адлюстроўвае трагізм лёсу адданных справе “Узвышша” яго сяброў. У ім адзначаецца не толькі тое, што ўзвышэнцы “дапусцілі шэраг вялікіх і дробных памылак”, а яшчэ і канкрэтызуюцца гэтыя “памылкі”.

Паказальны той факт, што сам лідар “Узвышша” не плануе падпісвацца пад “прызнаннем памылак агульнай лініі” [№ 116, ад 29 / XII-29 г.].

У Дубоўкавых фармулёўках пунктаў “пастановы”, яго каментарыях да яе чытаецца не толькі адчай лідара, які гатовы прызнаць на час стварэння праекта “пастановы” “поўнае паражэнне” ўзвышэнцаў у літаратурнай барацьбе, ідэалагічным змаганні. Тут яшчэ прысутнічае здзелівы падтэкст, сутнасць якога – выклік абсурднасці часу, палітычных дамінантаў, што патрабавалі ад узвышэнцаў “умазацца” у іх, прыстасавацца да пануючых правіл гульні ў змаганне за ідэалы рэвалюцыі. Сфармуляваныя

Дубоўкам палажэнні пра памылкі сяброў “Узвышша” перакрэсліваюцца ім пры дапамозе сцверджання таго факту, што створаная ў прасторы згуртавання літаратура – гэта “самыя прыгожыя балоны” “пралетарскай літаратуры”.

Трагедыя падрыхтаванага У. Дубоўкам праекта “пастановы” [№ 116 ад 29 / XII-29 г.] у тым, што такі дакумент мог быць відавочнай фактычнай нагодай для вынясення палітычнага прысуду. Ён у хуткім часе быў агучаны паэту пасля яго арышту.

Праз месяц з невялікім У. Дубоўка ў чарговым лісце да А. Бабарэкі (№ 119) зноў звернецца да напісанай ім “пастановы”: на гэты раз ён лаканічна растлумачыць прычыны яе стварэння [№ 119 ад 9 лютага 30 г.].

У пачатку і канцы студзеня 1930-га года У. Дубоўка ў лістах да А. Бабарэкі не толькі ілюструе свае ранейшыя высновы адносна разгорнутай барацьбы супраць “Узвышша” і яго лідараў (№ 117), а і выказвае глыбокую скруху (№ 118) у сувязі з намерамі канчаткова разграміць “Узвышша” праз, апроч іншага, выяўленне і выкрыццё “памылак у літаратурна-публіцыстычнай і мастацкай творчасці” яго сяброў [№ 117 ад 3 / I-30 г.].

У. Дубоўка быў арыштаваны 20 ліпеня 1930 года. Ужо пасля яго зняволення ў часопісе “Узвышша” (1930, № 9-10) з’яўляецца “Рэзолюцыя агульнага сходу «Узвышша» ад 30 лістапада 1930 г.”, падпісаная М. Лужаніным, Т. Кляшторным, С. Дарожным, К. Чорным, К. Крапівой, А. Мрыем, З. Бядулем, П. Глебкам, Л. Калогом.

Рэзалюцыя мела наступны падзагалавак-рэзюме: “Паграбум жорсткай кары агентам міжнароднай буржуазіі ў Савецкай Беларусі – беларускім контррэвалюцыйным нацыянальным дэмакратам”.

Тут зноў можна правесці параўнанне паміж прапановамі У. Дубоўкі з яго праекта “пастановы” [№ 116 ад 29 / XII-29 г.] і дадзенай “Рэзалюцыяй...”, у якой дзейнасць згуртавання “Узвышша” вызначалася ў кантэксце намераў “беларускага нацыянал-дэмакратызму” як варажыя з’явы ў ідэалагічных, палітычных, дзяржаўных адносінах.

У такой выключна напружанай і трагічнай абстаноўцы У. Дубоўка ўсё ж звяртаўся да літаратурнай творчасці, пра што сведчаць гісторыя стварэння паэм “І пурпуровых ветразей узвівы” (1929), “Штурмуйце будучыні аванпосты!” (1929).

Такім чынам, у лістах У. Дубоўкі да А. Бабарэкі (канец 1920-х гг.) прадстаўлены некалькі аспектаў літаратурнай творчасці, арганізацыйна-творчай і грамадскай дзейнасці.

Па-першае, паэт звяртае ўвагу на тое, што ва ўмовах супрацьстаяння розных літаратурна-эстэтычных пазіцый, барацьбы з сапраўды нацыянальнымі фактарам у грамадскай і літаратурнай дзейнасці яго зварот да творчасці, прынамсі, у галіне лірыкі, немэтазгодны. Гэта абумоўлена сітуацыяй рэцэпцыйнай (чытацкай, крытычнай, ідэалагічнай) незапатрабаванасці яго лірыкі. Тым не менш, паэт звяртае ўвагу на стварэнне ім некаторых вершаў з пэўных палітычных нагод. Асабліваю надзею ён ускладае на творчае выяўленне ў паэмах “І пурпуровых ветразей узвівы”, “Штурмуйце будучыні аванпосты!”.

Па-другое, ён выказвае клопат пра адстойванне права “Узвышша” (як арганізацыі, так і часопіса) на існаванне ў сучаснасці і гісторыі як каштоўнай літаратурнай і грамадскай з’явы.

Па-трэцяе, У. Дубоўка выяўляе сябе ў гэтых лістах як стратэг у адносінах да будучых рэпрэсій, якія, як ён разумеў, непазбежныя. Ён выпрацоўвае сістэму самавыкрыцця ўзвышэнцаў з мэтай выхаду на першы план у ім памылак нібыта творчага, а не ідэалагічнага зместу.

Спіс літаратуры

1. Дубоўка, Уладзімір : збор твораў : у 2 т. / Уладзімір Дубоўка. – Мінск : Лімарыус, 2017. – Т. 2: Драматызаванае апавяданне. Артыкулы. Дакументы. Лісты 480 с.